

De kroegbaas en de hoge heren.

Over Geert van Bruaene en de Vlaamse Club Brussel

De Vlaamse Club bestaat negentig jaar en viert deze eerbiedwaardige leeftijd met de nodige luister. Terecht, volkomen terecht, wie zou daaraan durven te twijfelen. Als je de lijst van leden en lezingen bekijkt, kun je alleen maar onder de indruk komen van het zeer hoge intellectuele niveau dat de Club al die jaren heeft weten te handhaven. De actie van de Vlaamse Club, indien men de term actie niet te woest vindt, niet te heftig, goed, ik zal zeggen, de werking van de Vlaamse Club muntte al die tijd uit door grote bezonnenheid, gematigdheid en verdraagzaamheid, een opmerkelijk en door allen gewild en gecultiveerd pluralisme, dat alles gecombineerd met een rechtmatige en ongecomplexeerde trots op wat de Nederlandstaligen hier ter stede én in het koninkrijk én in het hele taalgebied hebben gepresteerd en nog steeds presteren. Op geen enkel moment is die trots omgeslagen in eigendunk of opgeblazenheid.

Ik vind dat geen geringe verdienste. Laat ik maar toegeven dat ik het een buitengewone verdienste vind en dat mijn bewondering ervoor groeide naarmate ik me verdiepte in de archiefstukken. Dat komt omdat een vaag onbehagen me bekruipt telkens als ik de nieuwe zelfingenomenheid en aanmatiging van het zelfstandige, rijke Vlaanderen waarneem. De postkoloniale kreet die ooit ontsproot aan het brein van een Vlaams minister-president, *wat we zelf doen, doen we beter*, is in dat verband zo ongeveer het idiootste wat mij ooit ter ore kwam. Het oude Brabants van Brussel, die heerlijk anarchistische, schampere taal, die taal vol spot en tederheid, die vernederde taal ook, heeft daar een uitdrukking voor die in geen enkele andere taal die ik machtig ben overtroffen wordt: *'nen dikke nek*.

Niet aldus de Vlaamse Club, al negentig jaar niet.

1923, dat is het eerste jaartal, het eerste baken in mijn verhaal vanavond. Een tweede baken, een tweede jaartal is 1944. Kort na de Bevrijding, na vier oorlogsjaren vol angst en barbarij, geeft Geert van Bruaene een oud kroegje

in de Cellebroersstraat een hoogst eigenaardige naam: Het *Goudblommeke in Papier / La Fleur en Papier Doré*. Vreemder is moeilijk te bedenken, of het zou *The Moon under Water* moeten zijn, een beroemde pub in Manchester waar George Orwell stamgast was. Of misschien *Kugellager*, een *Kneipe* in Röbel aan de Müritz, in het prachtige merengebied van Mecklenburg.

Het verschil tussen de Nederlandse en de Franse naam heeft me altijd geïntrigeerd. De vertaling is normaal gesproken *le souci officinal*, kortweg *le souci*. Zowel *Le souci en papier* als *Le souci doré* bezitten toch een surrealistische dubbele bodem. Dat kan Geert van Bruaene, die voortreffelijk Frans kende, niet ontgaan zijn. Maar goed, je moet kroegen, zoals mensen, hun laatste geheimen laten. De mens, ge kunt daar niet aan uit, die andere Gerard, ik bedoel Walschap schreef het al. Ik parafraseer: de kroeg, ge kunt daar niet aan uit en aan het *Goudblommeke* al helemaal niet. Laat nu juist dát zijn aantrekkingskracht zijn.

Wat er ook van zij, we hebben hier een tweede jaartal, een tweede baken: 1944. Volgens de toenmalige wetgeving was de Vlaamse Club net volwassen geworden.

1923. 1944.

Beide bestaan ze nog, beide bloeien ze nog, de goudblom en de club, hoewel bestaan en zeker bloei soms allesbehalve vanzelfsprekend waren.

Nu wil ik nog twee andere bakens uitzetten.

1891. 1964.

Geert van Bruaene wordt geboren. Geert van Bruaene verwisselt het tijdelijke met het eeuwige.

Hij was een West-Vlaming, Van Bruaene, zoals zijn achternaam laat vermoeden, een Kortrijkzaan. Maar al op zeer jeugdige leeftijd belandt hij in Brussel, in 1909.

Voor ik mij verder waag aan het relaas over de sporen die Geert van Bruaene in Brussel heeft achtergelaten, wil ik u waarschuwen. Henri-Floris Jaspers schrijft, mijns inziens volkomen terecht: *Betrouwbare informatie*

vinden over Geert van Bruaene en zijn diverse activiteiten is niet vanzelfsprekend . Schaarse publicaties bevestigen en amplifiëren meestal de al dan niet betrouwbare mondelinge overlevering ...

Tot zover de waarschuwing. Het was eerste, het zal niet de laatste zijn.

Geert van Bruaene mocht dan een West-Vlaming zijn, hij doorgrondde de Brusselse zwans als weinig anderen én hij paste virtuoos de geheime technieken van de zwans toe in het dagelijkse leven. Een Kortrijkzaan die het brengt tot zwansbaron en dat op eigen kracht. Het is niet gering.

Hier krijgen we al de tweede waarschuwing.

Wie Van Bruaene wil afschilderen als een olijke kroegbaas, een licht geschifte verzamelaar van prullaria, een beminnelijke derderangsfiguur, hij doet maar. Hij dient daarbij wel terdege te beseffen dat hij zich vergist en niet zo'n klein beetje. Men begrijpe mij niet verkeerd. Van Bruaene zelf zou al die kwalificaties volmondig hebben beaamd. Al zwanzend. Hij placht zijn medemens zo vaak op het verkeerde been te zetten, dat menigeen over zijn eigen benen struikelde.

Ik neem Geert van Bruaene zeer au sérieux. Gelukkig is hij niet meer hier om dat te horen. Hoewel, met die Van Bruaene weet je nooit.

De bakens: 1891. 1923. 1944. 1964.

En 1909. Van Bruaene ging in Brussel aan de slag als toneelspeler bij de Koninklijke Vlaamse Schouwburg. In de loop van de Eerste Wereldoorlog zou hij connecties hebben gehad met het activisme, de ongelukkige Vlaamse collaboratie tijdens de eerste Duitse bezetting van ons land. Om elk misverstand uit te sluiten, weer een paar opmerkingen vooraf.

Het activisme had nauwelijks steun bij de Vlaamse bevolking. De *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* meldt dat er geen sprake kan zijn van een massabeweging (p. 223) en wat de leiders betreft, ach, de leiders, dat was een stelletje politieke onbenullen of erger. Maar daarnaast was het activisme ook een heftig opbruisen van jeugdige overmoed.

Dat laatste was geen typisch Vlaams verschijnsel. Wij weten welke oeverloze en nameloze ellende na juli 1914 gevolgd is, wij hebben weet van

de miljoenen doden en gewonden en verminkten, van loopgraven, yperiet en mosterdgas in Vlaanderen. Vanuit dat perspectief *achteraf*, ná de eerste industriële slachtmachine in de geschiedenis van de mensheid, is het haast onmogelijk te geloven of te begrijpen dat honderdduizenden jongeren, vooral jonge mannen, in de meest uiteenlopende Europese landen de nieuwe oorlog toejuichten. Eindelijk, eindelijk, joelden de jongeren in 1914, eindelijk de breuk met de verstikkende burgerlijke dominantie van de Belle Epoque, de breuk waar we zo naar gesnakt hebben. In Duitsland bijvoorbeeld bejubelden de jongeren brooddronken en baldadig *den frischen, fröhlichen Krieg*.

Toegepast op België, meer bepaald op Vlaanderen: honderden intelligente, briljante, ongedurige jongeren zagen in het activisme een frisse windstoot, een lang gebeide verlossing uit de beknelling van de benepen Belgische bourgeoisie. Het Frans, de taal van die bourgeoisie, die hardnekkig de rechtmatige Vlaamse eisen saboteerde, was hét symbool van hooghartig, vastgeroest, zelfvoldaan conservatisme. Jonge mannen als Lode Craeybeckx, nadien burgemeester van Antwerpen, Jan Albert Goris, dat is de latere Marnix Gijsen, Paul van Ostaijen, de communist Jef van Extergem, die zou sterven in een Duits concentratiekamp, en ook de zachtaardige dichter Richard Minne, zij allen staan bekend als activisten, min of meer toch. Echt rechts kon je dat gezelschap bezwaarlijk noemen, toen niet en achteraf niet. De Franstalige, maar daarom niet minder Vlaamsgezinde Antwerpse auteur Roger Avermaete noemde de leiders van het activisme *lamentables*, maar over de activistische jongeren schreef hij: *Cette jeunesse était nationaliste et révolutionnaire. Un vent de révolte souffle sous les crânes ... c'est l'activisme qui a sauvé la Flandre*. Het lijkt warempel of hij het heeft over de Leuvense studenten die in de jaren zestig op straat kwamen voor Leuven Vlaams. Ook zij dachten, in een oneindig veel mildere tijd, dat zij revolutionaire hemelbestormers waren.

Het is dus heel aannemelijk dat Geert van Bruaene zich onweerstaanbaar aangetrokken voelde tot die woelige, opstandige, jonge beweging. Hij zal een paar jaar later samenwerken met een van de grootste talenten uit die rebelse kring, Paul van Ostaijen. Of hij, zoals Van Ostaijen,

na de wapenstilstand, een veilig heenkomen heeft gezocht in Berlijn, is een vaak gehoord verhaal waarvoor tot op heden geen enkel bewijs werd gevonden.

In het begin van de jaren 1920 opende Geert van Bruaene twee kunstgalerijen in Brussel en ook nog een curieus prentenkabinet, dat laatste in de Ruysbroeckstraat. Naar we weten van getuigen uit die tijd, was het bijna nooit open. De galleries heetten: *Le Cabinet Maldoror*, gevestigd in het slot Ravenstein en *La Vierge Poupine*, in de Naamsestraat. De tweede naam betekent popperige maagd of ook maagd met een poppengezichtje. Om ieder misverstand uit de weg te ruimen, bedoeld is de Heilige Maagd Maria. De eerste naam verwijst naar *Les chants de Maldoror*, het beroemde, lange prozagedicht van graaf Lautréamont, alias Isidore Ducasse, verschenen in 1868. Let op het jaartal. Het werk wordt beschouwd als een verre voorloper van het surrealisme en die beweging maakte in Parijs én in Brussel, vergeten we dat laatste vooral niet, opgang tijdens het interbellum, dus zowat een halve eeuw later. Als je een van de bekendste zinnen leest uit Maldoror, kun je alleen maar beamen, dit is surrealisme, lang voor André Breton zijn manifest schreef. Lautréamont heeft het bijvoorbeeld over *la rencontre fortuite sur une table de dissection d'une machine à coudre et d'un parapluie!*

Even terzijde, alleen voor de Brusselse literaire geschiedenis, voeg ik er dit aan toe: hier in Brussel was het dat *Les chants de Maldoror* voor het eerst in het openbaar werden voorgelezen en wel in café Sésino, een plek waar jonge en minder jonge kunstenaars elkaar troffen, vooral Franstaligen, maar niet uitsluitend, want ook iemand als August Vermeylen kwam er langs. Het café is gesloopt, op die plaats staat nu het Philipsgebouw, er is niet eens een gedenkplaat. Het slopen van literaire *lieux de mémoire* schijnt een oud Belgisch volksgebruik te zijn dat dezer dagen opnieuw wordt opgerakeld in Beersel.

Wij toeteren vandaag graag over de zegeningen van de globalisering. Menigeen rilt van postmoderne vervoering bij het aanschouwen van hyperkosmopolitisch, hyperdivers, hyperpolyglot Brussel. En de avant-garde,

die tart niet langer de gevestigde orde, vandaag is de avant-garde zélf de gevestigde orde.

Maar Geert van Bruaene was al kosmopolitisch en globaal bezig, dat laatste weliswaar nog op Europese schaal, in 1923, toevallig ook het stichtingsjaar van de Vlaamse Club. Hij werkte in zijn kunsthandel samen met Paul van Ostaijen en Michel de Ghelderode, die naar het schijnt Van Bruaenes *chargé d'affaires* was. Hoe die drie heren een handelszaak overeind hielden, want een kunstgalerie heeft toch altijd ook een commerciële kant, is een raadsel dat wel nooit opgelost zal worden. Als het op geldzaken aankwam, was Van Bruaene zo bekwaam als menig hedendaags bankier, dit wil zeggen, hij bakte er niets van. Maar in tegenstelling tot menig hedendaags bankier ging Van Bruaene echt failliet en stak hij voor geen cent bonussen op zak.

Van Bruaene en zijn maats hebben het niet langer dan een paar jaar uitgezongen. Maar liefhebbers van het nieuwste van het nieuwe in beeldende kunst, waren in die tijdspanne korte ruimschoots aan hun trekken gekomen. Van Bruaene en co. toonden Brussel, België en de wereld Joostens, Permeke, Klee, Feininger, Moholy-Nagy, Kandinsky, Jaspers, Picasso, De Troyer, Otto Dix, Georg Grosz, Max Ernst, Hans Arp, Kokoschka, maar net zo goed, geloof me of niet, Felix de Boeck. En nog veel meer.

Nu heeft Henri-Floris Jaspers in zijn magistrale essay over Van Bruaene aangetoond dat de avant-gardeschilders al voor en onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog bekend waren geraakt in Brussel en in België, dus nog voor de galerieën waarover ik spreek open gingen. Maar hij voegt er zelf aan toe dat dat geenszins Van Bruaenes verdienste vermindert. Ik op mijn beurt voeg eraan toe dat het helemaal niet evident was om zo kort na de Grote Oorlog in Brussel, de hoofdstad van het door de stramme Pruis gemartelde *poor little Belgium*, net Duitse kunstenaars te exposeren en meer dan gedurfd, op het randje van de provocatie, was het de rauwe werkstukken van Dix en Grosz hierheen te brengen.

Baken 1923. En wat voor een.

In dat jaar wordt een foto gemaakt van een aantal leden van de kersverse Vlaamse Club voor kunst, wetenschap en letteren. Ten minste, met dat bijschrift krijg ik het document binnen. De foto intrigeert me om verschillende redenen.

Bijvoorbeeld, Herman Teirlinck, de tweede voorzitter, staat er niet op. Wel August Vermeulen, de eerste voorzitter. Dat we Jef Mennekens zien, ligt in de lijn der verwachtingen, ten minste, voor wie het Brussel van die dagen een klein beetje kent. Mennekens was niet alleen Teirlincks vriend, hij was ook een geacht schrijver van sprookjes, toneelstukken en afgrijselijke verzen. Karel van de Woestijne wijdt in 1927 een vriendelijk, maar o zo ironisch artikel aan Mennekens' pennenvruchten in de Nieuwe Rotterdamsche Courant (*Verzameld Werk*, V, p. 660-667). Als gemeentesecretaris van Molenbeek probeerde Mennekens de Belgische taalwetten echt toe te passen, een eenzame uitzondering in die tijden (en vandaag misschien nog steeds). Mennekens zou tijdens de Tweede Wereldoorlog worden neergeschoten op de drempel van zijn woning. Kortom, een drievuldigheid van onberispelijke Brusselse Vlamingen en gematigde flaminganten, van wie er twee te zien krijgen.

Wie treffen we nog meer aan op deze vroege foto?

Daar hebben we de haast vergeten Waalse dichter René Verboom. We zien de Waalse dichter en schilder Edmond Vandercammen. En is dat niet Edouard Mesens, een van de allergrootsten in de kunstwereld, de man zonder wie het Belgische surrealisme en het surrealisme tout court nauwelijks denkbaar geweest zouden zijn? Je ziet de schilder Jean Milo. Marthe Beauvoisin, die enkele jaren nadien zal trouwen met de surrealistische dichter Paul Nougé, schilders Jean-Jacques Gailliard en Marcel Baugniet (de werken van die laatste doen mij onweerstaanbaar denken aan het suprematisme van Kazimir Malevitsj), je ziet Irène Hamoir, die zal trouwen met Louis Scutenaire, Scut, en een spilfiguur is van het Belgische surrealisme. Vier gezichten zijn onbekend, een is twijfelachtig en er zit één Nederlander bij, de Amsterdamse schilder Piet van Wijngaerdt.

Helemaal rechts op de foto staan twee heren, de ene zowat een hoofd groter dan de andere. Beiden onberispelijk in het pak, zoals de andere heren,

beiden met de hand in de zijzak van het jasje, beiden dragen slobkousen, een welkome bescherming voor schoen en pantalon tegen opspattend slijk en andere ongerechtigheden als je over straat moest, ook in een stad als Brussel was dat toen geen overbodige luxe. En tenslotte, beiden speelt een enigszins koele, ironische, wetende glimlach om de lippen. De linkse heer is Paul van Ostaijen, de rechts heer heet Geert van Bruaene.

Ziedaar de Vlaamse Club voor Kunst, Wetenschap en Letteren in Brussel, anno 1923.

Achttien stuks min vijf onbekenden en min één Nederlander, dat is alles samen twaalf van wie we met zekerheid kunnen zeggen dat het Belgen waren. Van die twaalf Belgen zijn er acht Franstalig en vier zijn Vlaams.

Hoezo, Vlaamse club?

Je kunt er donder op zeggen dat de voertaal van dit gefotografeerde gezelschap Frans was. In de Vlaamse Club dus. Dát waren nog eens tijden.

In de Vlaamse Club? Werkelijk? Mij bekreep de gedachte dat de vele heren en de twee dames die op deze foto staan misschien niet allemaal leden van de Vlaamse Club waren, leden die ingeschreven stonden op ledenlijsten en stipt op tijd hun contributie betaalden.

Een kort doch krachtig onderzoek in het Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel bevestigde mijn vermoeden. Twee van de heren op de foto horen bij de Vlaamse club, August Vermeulen en Jef Mennekens. Van de anderen, geen spoor. Ook van de dames niet. Ook Geert van Bruaene duikt nergens op. Wel Herman Teirlinck (maar dat wisten we al), Lieven Gevaert (je hoefde niet in Brussel te wonen), de terecht vergeten schrijver Alfred Hegenscheidt, minister Prosper Poulet, Louis Franck, Frans van Cauwelaert, Edouard Anseele, Julien Kuypers, Joris van Severen (tot 1928), de ten onrechte vergeten schrijver Victor Toussaint van Boelaere, de beeldhouwer Jules Lagae, Ernest Claes natuurlijk en de Nederlandse uitgever J. van Dishoeck, die ons boeken van Buysse, Teirlinck en Vermeulen bezorgde en het verzameld werk van Karel van de Woestijne. Van Dishoeck heeft meer voor de Zuid-Nederlandse letteren gedaan dan alle Vlaamse uitgevers samen tot Angèle Manteau kwam.

Er zijn Franstalige leden (Pouillet bijvoorbeeld was in het Frans grootgebracht), maar niet één van de briljante Franstaligen die we op de foto zien. En evenmin Paul van Ostaijen of Geert van Bruaene.

Ik heb de lijsten ontcijferd van leden die hun contributie *niet* betaalden en telkens opnieuw vergaten ze te betalen. Van Bruaenes nooit eindigende financiële chaos kennende, dacht ik, hier zal hij zonder enige twijfel opduiken.

Neen dus.

Niets.

Helemaal niets.

Geert van Bruaene is nooit lid geweest van de Vlaamse Club. Althans, er is van hem geen enkel spoor te vinden in het archief van de Club.

Ik twijfel er geen seconde aan dat zij elkaar kenden, leden en niet-leden, sterker, meer nog, dat ze met elkaar vertrouwd waren, bevriend zelfs. In ieder geval vonden ze het de moeite waard om zich als groep te laten fotograferen. Dat was in die tijd bewerkelijke arbeid. Je moest daar een ochtend of een namiddag voor uittrekken.

Op de tentoonstelling die nu loopt in het archief staat bij de foto dan ook volkomen terecht: Bijeenkomst van vooraanstaande personen uit de culturele sector. Sommigen van hen waren lid van de Club.

En later? Vonden ze elkaar in het *Goudblommeke*?

Drie van hen, of liever twee plus een, staan eveneens op de foto die achteraan hangt in het *Goudblommeke*. Dit legendarische beeld werd veel later gemaakt, in 1953, op de stoep van de kroeg. E.L.T. Mesens en Irène Hamoir, beiden ouder en zwaarder, en, hoe had het anders gekund, Geert van Bruaene zelf.

Het gezelschap dat zich in 1923 laat fotograferen, is buitengewoon verscheiden, dat is het minste wat je kunt zeggen. Het overwicht van de kunstschilders valt op. De nadrukkelijke aanwezigheid van mensen die al gegrepen zijn door het surrealisme, zo niet zeer binnenkort het surrealisme zullen omarmen, is een tweede kenmerk. Op de sterke Franstalige component wees ik al. Toen ik de biografische gegevens die bij deze foto

horen opspoorde, viel me op hoe hoog het niveau van deze dames en heren wel was. Paul van Ostaïen. Een der allergrootste dichters uit onze literatuur. August Vermeylen. De man die Van Nu en Straks had gesticht en die de eerste rector zou worden van de vernederlandste universiteit Gent, de man ook die meer dan wie ook heeft gedaan om ons, Vlamingen, te verlossen van onze provinciale gemakzucht. Edouard Mesens. Mesens' belang voor de ontwikkeling van de avant-garde in het algemeen en het surrealisme in het bijzonder, zowel binnen als buiten België, kan moeilijk worden overschat. Ga eens kijken naar de tentoonstelling die Oostende dezer dagen aan hem wijdt, u zult die of wankelend of horizontaal op een draagberrie verlaten. Piet van Wijngaerdt, die met de Bergense School het expressionisme in Nederland introduceerde. Een gezelschap om van te duizelen. En daarbij staat dus Geert van Bruaene op zijn dooie gemak te glimlachen. Met andere woorden, de biosfeer van de Vlaamse Club én de Vlaamse Club zelf bevonden zich op een zeer hoog intellectueel en artistiek niveau.

Heeft Van Bruaene iets gedaan voor de Vlaamse Club?

Hij mocht dan wel geen lid zijn, sprekers van buitenaf waren altijd welkom. In die eerste jaren noem ik bijvoorbeeld de Nederlandse hoogleraar geschiedenis Herman Theodoor Colenbrander uit Leiden of Lodewijk van Deyssel, ook uit Nederland, Lodewijk van Deyssel, de meedogenloze criticus die schrijvers levend vilde en hun boeken aan mootjes hakte, Lodewijk van Deyssel, die ons, Vlamingen, bedacht met de zin: ju, ju, wat een grof volkje. In de Vlaamse Club was hij welkom, in de Vlaamse Club mocht hij het komen uitleggen.

Mij kwam ter ore dat Van Bruaene over de Franse poëzie van die dagen lezingen had gehouden. Dan toch niet voor de Vlaamse Club. Alweer, geen spoor te bekennen.

In het *Goudblommeke* hangt een affiche die ons laat zien wat Van Bruaene dan wel precies deed. De affiche vermeldt de plaats, het Vlaams Huis op de Grote Markt, maar niet het jaartal. Dag en datum staan vermeld, te beginnen met dinsdag 2 december en daarna elke dinsdag tot en met 13

januari, en zo is het een koud kunstje uit te vissen dat de vermelde activiteiten plaats hebben gevonden eind 1924 en begin 1925.

Het zijn gemoedelijke leesavondjes gegeven door Geeraard van Bruaene. Gemoedelijk is gespeld met i alleen, naar de regels die professor Kollewijn ontwierp in 1891. Ook Van Ostaijen volgde die spelling. Het Afrikaans voerde al zeer vroeg de spelling van Kollewijn in, het Nederlands heeft slechts veel later gedeelten ervan overgenomen. Voor de rest is op deze affiche voluit de oude spelling te lezen, dus Vlaamsch en dergelijke.

Het woord gemoedelijk laat het ergste vermoeden. Weiden als wiegende zeeën, oude hoeve, huis of tronk, weet u wel. Laten we Van Bruaenes lezingen eens van naderbij bekijken.

De eerste gaat over een meesterwerk van Henrik Ibsen, de wereldberoemde Noorse toneelauteur die het theater op zijn kop zette, het stuk *Rosmersholm*. Wat zijn de thema's? Zelfmoord, incest, links politiek engagement, lastercampagnes in kranten en nog twee zelfmoorden. De laatste lezing gaat eveneens over een stuk van Ibsen, *John Gabriel Borkman*. Bedrog van een bankier, failliet, gevangenisstraf, huwelijk uit carrièreberekening, splijtende ruzies over de enige zoon.

U merkt het, zéér gemoedelijke leesavondjes.

De tweede en de vijfde lezing dragen als titel: Gedichten en voorlezingen uit de Nederlandse letterkunde. Daar worden we niet wijzer van.

De derde lezing gaat over *Le Misanthrope* van Molière. Over een man dus die mensen verafschuwt.

De vierde avond vertelt de glimlachende Geeraard iets over het stuk *Helden*, van George Bernard Shaw, onder die titel is *Arms and the man* in het Nederlands bekend. Het is een hoogtepunt in Shaws toch niet geringe dramatische oeuvre, onder meer over een Zwitserse soldaat die meer van chocola dan van wapens houdt – een en al sarcasme, ironie, bijtende spot, anti-militarisme, kortom George Bernard Shaw.

En dan is er nog één lezing, over *De verdronken klok*, *Die versunkene Glocke* van Gerhart Hauptmann, Nobelprijs literatuur 1912. Het is wat men

in het Duits noemt *ein Märchendrama*, een sprookjesdrama, maar dan moet u er wel depressie, overspel, heidendom en, alweer, zelfmoord bij denken.

O zo gezellig, o zo gemoedelijk.

Ik moet eraan toevoegen dat de betekenis van het woord gemoedelijk sinds 1924 verschoven is, waarschijnlijk onder invloed van het Duitse *gemütlich*, wat inderdaad gezellig betekent. In het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, deel IV, vinden we in dit verband: *blijk gevend van een ernstig gemoed, nauwgezet, innig oprecht, ernstig*. Dat woordenboek, in zijn soort het meest uitgebreide van alle talen ter wereld, geeft, ook in zijn jongste editie, die twintig jaar oud is, de stand van onze Nederlandse taal tot 1922, dit wil zeggen, de tijd toen Van Bruaene zijn leesavonden organiseerde. We moeten dus voorzichtig zijn en we mogen niet voetstoots de titel die Van Bruaene aan zijn lezingen in het Vlaams Huis gaf, zien als een uiting van zijn beroemde zin voor humor en lichtvoetigheid, misschien is zelfs het tegendeel waar.

Hoe je de titel ook interpreteert, die leesavondjes negentig jaar geleden in het Vlaams Huis waren resoluut internationaal georiënteerd. Wie, niet gehinderd door enige kennis van de geschiedenis, denkt dat Vlaanderen tot zo ongeveer 1980 een benepen, dorps, folkloristisch, in zichzelf gekeerd en hopeloos ouderwets katholiek gewest was, zal toch zijn mening moeten herzien. Theater uit het Noors, het Frans, het Engels en het Duits. Vandaag doen we het niet beter, ondanks alle retoriek over internationaal en globaal. Ik wil daar nog één opmerking aan toevoegen. Van Bruaene laat de titels van de stukken in het Nederlands op de affiche zetten, op één uitzondering na en dat is Molière. Ik wil er mijn hand voor in het vuur steken dat hij de hele avond lang Molière citeerde in het Frans. Onder het dak van het Vlaams Huis. Van bekrompenheid hadden ze daar hoegenaamd géén last.

Van retrograde neigingen al evenmin. Ibsen, Shaw en Hauptmann golden toen nog als zeer modern en dat klopt ook, al gingen ze in première aan het eind van de negentiende eeuw. Het is alsof je vandaag theater van Hugo Claus of Heiner Müller zou bespreken.

Maar sprak Van Bruaene voor het publiek van de Vlaamse Club?

Ook daarvan heb ik geen enkel spoor gevonden.

Ik kan alleen de hypothese formuleren dat zulks hoogst ónwaarschijnlijk geweest zou zijn.

Waarom?

Tijdens de Eerste Wereldoorlog troffen de activisten elkaar in het Vlaams Huis. Dat zou kunnen verklaren waarom Van Bruaene zijn gemoedelijke leesavondjes juist daar onderbracht. Maar er was meer aan de hand. In 1917 was in het Vlaams Huis aan de Brusselse Grote Markt 16 de Raad van Vlaanderen opgericht, het centrale orgaan dat leiding moest geven aan de activistische politiek (zie: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p. 2523). De eerste politieke daad van die Raad was een delegatie naar Berlijn sturen. Daar werden de heren Borms en medestanders gefotografeerd, pullen bier heffend met de Duitsers. Dat mensen als Vermeulen, Teirlinck en Van Cauwelaert zich niet wilden encanailleren met collaboratie en politiek onverstand van dergelijke kosmische omvang, lijdt geen twijfel. Dat ze dus ook de Vlaamse Club *niet* in het Vlaams Huis vestigden of lieten vergaderden is daar een logisch gevolg van. De Vlaamse Club was in de beginjaren nogal verhuizerig: Jacquainlaan (heel kort), Kreupelenstraat (om een of andere reden consequent Kreupelstraat geschreven), Adolphe Maxlaan, nog later Montoyerstraat – maar in geen velden of wegen een Vlaams Huis. Zelfs voor feesten gaf de club de voorkeur aan andere plaatsen, bijvoorbeeld Hôtel Albert I et Terminus Nord, naast het Noordstation, dat toen een kopstation was.

Het is mogelijk en zelfs heel waarschijnlijk dat sommige leden van de Vlaamse Club Van Bruaenes avonden hebben bijgewoond. Maar dat de Vlaamse Club ze organiseerde? Nee. Tenzij iemand een tot nu toe onbekend document boven spit.

Ik zei al dat Van Bruaene in zijn efemere galleries het werk van avant-gardistische kunstenaars aanbood. Hij zal daar na de Tweede Wereldoorlog opnieuw bij aanknopen. Hij heeft dan contacten met Cobra en hij zal in 1949 tot algemene verbazing een tentoonstelling houden met het werk van Jean Dubuffet, *le père de l'art brut*.

Intussen ontpopt hij zich als kroegbaas. Hij is het die in de jaren dertig de kroeg *A l'Imaige Nostre Dame*, achter de Sint-Niklaaskerk, nieuw leven geeft. Daar al schrijft hij aforismen op de muur en laat hij grote schilders los, bijvoorbeeld de door mij zeer geliefde Fernand Schirren mag de glasramen van de deuren versieren. René Verboom, de Waalse dichter die we kennen van de grote foto, was er kind aan huis. De zaak ging begin dit jaar dicht en schijnt nu weer open te zijn – met witgekalkte muren.

In 1944 opent Van Bruaene dan het *Goudblommeke*. U zult zeggen, maar wacht even, stond het *Goudblommeke* niet bekend als *estaminet folklorique*? En was Van Bruaene niet de man van de avant-garde? Wel zeker. Op de grote foto achteraan en enkele tekeningen van Magritte na zijn er in het *Goudblommeke* niet zoveel sporen van avant-garde te bekennen. Maar Van Bruaene was, hoe vreemd ons dat vandaag ook moge voorkomen, verlekkerd op folkloristische en curieuze voorwerpen, die hij zocht en telkens weer vond op het Vossenplein. Niet voor niets kreeg hij bijnamen als *Zérar la Brocante* of *Commerce du petit brol*. Die laatste woorden, *petit brol*, zijn trouwens een samenvatting van zijn levensfilosofie. Hoe kun je dat in overeenstemming brengen met het fabelachtig hoge intellectuele en artistieke gehalte van de vrienden die hij ontmoette in de Vlaamse Club en in andere kringen?

En alweer moeten we wegbreken uit onze hedendaagse vooroordelen. Menig kunstenaar vandaag wil niet gezien worden al was het nog maar op tien kilometer afstand van een folkloristisch voorwerp. Bij het woord folklore hoort het woord tenenkrullend. Folklore, dat is de culturele sectie van het Vlaams Belang. Volksdans, *Lederhosen*, belegen vertier voor verdacht volk.

Maar de avant-gardisten die honderd jaar geleden het zware arduin van de officiële kunstacademies deden ontploffen, zagen dat heel anders. Voor hen was folklore – letterlijk, wat het volk kent en weet, vaak sprekend en werkend doorgegeven heeft – een verfrissende tegenkracht, een schat van verwaarloosde schoonheid. Ik heb het hier niet over de eersten de besten. Kandinsky, de man die de abstracte kunst uitvond, had op zijn werktafel altijd enkele Russische folkloristische voorwerpen binnen handbereik. Toen hij zich in München vestigde, raakte hij al gauw gefascineerd door de kunst

van de katholieke volksdevotie in de Beierse dorpen. Stravinski, die in 1912 de muziek overhoop schopte met *Le Sacre du Printemps*, had twee jaar eerder *L'oiseau de feu* geschreven, de vuurvogel, naar een oeroud Russisch volkssprookje, op verzen gezet door een dichter die nog honderd jaar eerder revolutionair was, Aleksandr Poesjkin, sindsdien geïllustreerd door Ivan Bilibin, de grootste tekenaar van de Russische art nouveau en die kunstrichting was aan het eind van de negentiende eeuw schandalig modern. Een paar jaar later kon Bertolt Brecht maar niet genoeg krijgen van oude Duitse volksliedjes. Hij schreef zelf vaak genoeg in die trant, intussen een revolutie in het theater ontketenend. De Mexicaanse schilder Diego Rivera was communist, maar zijn werk bulkt van de azteekse motieven. Bij ons kun je je verdiepen in de verbinding tussen surrealisme, folklore, fantastische motieven en expressionisme bij Michel de Ghelderode – kijk toch eens aan, De Ghelderode, was dat niet de zogezegd zakelijke leider die Van Bruaene moest bijstaan in *Maldoror*? Een later voorbeeld. Italo Calvino, groot experimentator in de Italiaanse literatuur, vriend van Raymond Queneau en George Perec, schreef niet alleen over onzichtbare steden, maar ook van zijn hand zijn de *Fiabe italiane*, drie dikke boekdelen Italiaanse volkssprookjes. Een nog recenter voorbeeld is de Ierse dichter en Nobelprijswinnaar Seamus Heaney, die onlangs gestorven is en die telkens weer stof uit oude legenden en sagen van zijn land opnam in zijn gedichten.

Nee, de opvatting dat hedendaags, modern, avant-garde en folklore elkaars tegenpolen zijn, elkaar niet verdragen, raakt kant nog wal. Ook hierin was Van Bruaene consequent, niet dogmatisch, niet zwaar op de hand, dat was hij nooit, zoals altijd huppelend inconsequent. Dat iemand als Jan Walravens, die zo gepassioneerd de nieuwste kunstuitingen van zijn tijd verdedigde, Van Bruaene *een van de meest gecultiveerde, authentiekste en ook actiefste mensen van het land* heeft genoemd, verbaast mij dan ook niet.

Bij Jan Walravens lezen we een verrukkelijke anekdote over Geert van Bruaene, die in de beklagdenbank zit omdat hij vervalste Permekes te koop zou hebben aangeboden.

En hier vertelde Geert mij zelf hoe Constant Permeke opgeroepen werd om te oordelen of er werken van hem vervalst werden of niet. Maar voor de rechter verklaarde Permeke met een breed, West-Vlaams gebaar van de arm:

'Ik erken al mijn kinderen, de echte en de onechte.'

(Jan Walravens, *Verzameld Proza*, p. 696-697)

Met Jan Walravens zijn we in zekere zin weer beland bij de foto van 1923. Walravens kende iedere kunstenaar die wild om zich heen sloeg tussen Brussel en Parijs. Walravens was wel degelijk verbonden met de Vlaamse Club. Hij, de existentialistische boodschapper in Brussel, gaf voor de Vlaamse Club lezingen over *Camus en Merleau-Ponty contra Sartre*, en ook over zijn nieuwe boek *Hier is Brussel*. En hij aarzelde niet om de redactie van *Tijd en Mens* te laten vergaderen in het *Goudblommeke*. *Tijd en Mens* was bij ons het eerste echt modernistische tijdschrift voor literatuur en kunst. Claus en Boon maakten deel uit van de redactie. Ook Claus hield ooit een lezing voor de Vlaamse Club, over experimentele poëzie. Deze jeugdige genieën beraamden hun woeste plannen dus onder het welwillend oog van Geert van Bruaene. Geen wonder dat Claus een paar jaar later in het *Goudblommeke* zijn bruiloft vierde. U kunt het nalezen in de dagboeken van Walravens, die verschenen onder de titel *Jan Biorix*. Naar het schijnt is deze passage niet helemaal betrouwbaar.

Besluit:

Geert van Bruaene en de Vlaamse Club vind je altijd in elkaars omgeving. Talloze leden kennen de kleine marchand en kroegbaas, hij kent talloze leden. Velen gaan vertrouwelijk met hem om, in zover hij het toestond. Dat kon ook moeilijk anders, Brussel was en is een kleine stad. Maar lid van de Club? *Ik* althans vind er geen spoor van. Een lezing geven voor de club? *Ik* vind er geen spoor van. Sporen genoeg van anderen, van Bordewijk tot Tone Brulin. Maar Geert van Bruaene? Nee.

Is dat jammer? Waarom zou het? Iemand als Van Bruaene, die zo graag speelde met conventies, als waren het kleurige pluimballetjes, Geert van Bruaene, die zei, *zeker, wij zijn niet genoeg niemendal*, zo iemand hoeft toch geen lid te zijn. Van wat dan ook. Die moet er alleen maar zijn. En hij was er, Geert van Bruaene. Hij is er nog steeds. Hoort u hem stilletjes lachen?

Geert van Istendael

Voor de Vlaamse Club

Spiegelzaal De Markten Brussel

23.IX.'13.